

УДК 631.15:338.434

© 2023

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ РОЗВИТКУ МАЛОГО АГРАРНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

М.М. Гуменюк¹, О.Г. Шпикуляк², Д.В. Неміш³, Д.І. Шеленко⁴

^{1,3}кандидати економічних наук

²доктор економічних наук, професор, член-кореспондент НААН

⁴доктор економічних наук, професор

^{1,3}Прикарпатська державна сільськогосподарська дослідна станція

Інституту сільського господарства Карпатського регіону НААН

вул. Бандери, 21А, м. Івано-Франківськ, 76000, Україна

²ННЦ «Інститут аграрної економіки»

вул. Героїв Оборони, 10, м. Київ, 03127, Україна

⁴Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, 76000, Україна

e-mail: ¹maryana.gumenyuk@gmail.com, ²shpykuliak@ukr.net,

³dmytro.nemish@gmail.com, ⁴diana.shelenko@pnu.edu.ua

ORCID: ¹0000-0001-8420-9730, ²0000-0001-5257-5517,

³0000-0002-8775-9305, ⁴0000-0002-9214-7258

Надійшла 14.08.2023

Мета. Розкрити роль державної підтримки в забезпеченні розвитку малого аграрного підприємництва в умовах воєнного стану та визначити шляхи імплементації зарубіжного досвіду для поліпшення цієї підтримки.

Методи. Загальнонаукові та спеціальні: абстрактно-логічний, аналізу та синтезу, порівняльний, аналітичних групувань. **Результати.** Досліджено роль і місце держави в підтримці функціонування малих аграрних підприємств в умовах воєнного стану. Розглянуто види підтримки малого аграрного підприємництва за участі державних інституцій у 2021 – 2023 рр. Проаналізовано ефективність державної грантової підтримки як нового способу стабілізації підприємницької діяльності в аграрному секторі. Оцінено дієвість системи регулювання діяльності суб'єктів малого підприємництва в аграрній сфері на місцевому рівні. Відзначено великий позитивний вплив на діяльність малого аграрного підприємництва програм грантової та гуманітарної підтримки міжнародних організацій. Обгрунтовано доцільність застосування зарубіжного досвіду підтримки малого аграрного підприємництва в Україні. Визначено основні 2 напрями вдосконалення державної політики регулювання діяльності малого аграрного

підприємництва: захист інтересів малого аграрного підприємництва і створення сприятливих умов для його розвитку та оптимізація адресної державної підтримки малого аграрного підприємництва. Висновки. Суб'єкти малого аграрного підприємництва здатні швидко реагувати на потреби споживачів, диверсифікувати види діяльності, визначати найбільш оптимальні шляхи використання власних ресурсів, створювати нові робочі місця на селі, проте їхній розвиток потребує істотної державної підтримки, спрямованої на розв'язання організаційних, фінансових, інформаційних і законодавчих проблем.

Ключові слова: малий аграрний бізнес, фермерське господарство, грантова підтримка.

DOI: <https://doi.org/10.31073/agrovisnyk202311-09>

Економічний потенціал сільських територій значною мірою реалізується через суб'єкти малого підприємництва. На цьому етапі організації господарювання малих підприємств виникли проблеми адаптації їх функціонування до умов воєнного стану, розв'язання яких залежить від державної підтримки, інституціоналізації відповідних її механізмів. Від стійкості розвитку малого аграрного підприємництва в Україні нині залежить економічна і продовольча безпека, а також військова оцінка національних спроможностей.

Малі форми аграрного підприємництва займають значне місце у виробництві сільськогосподарської продукції і забезпечують розвиток сільських територій.

Досить актуальною є проблема утвердження змін у систему державної підтримки розвитку малого аграрного підприємництва, тобто інституціоналізації її до умов воєнного стану. Її розв'язання безпосередньо стосується утворення інноваційних засобів із підтримки і збереження підприємницького потенціалу малих аграрних формувань, зокрема фермерських господарств сімейного типу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика розвитку аграрного підприємництва, інституціоналізації механізмів, способів державної підтримки малих його форм становить науково-дослідницький інтерес, а результати мають значну цінність. Про це свідчать наукові напрацювання багатьох дослідників.

Методологічні тлумачення засад інституціоналізації як процесу створення й впровадження механізмів інституційного

регулювання, підтримки функціонування ринкових господарських систем, включаючи підприємства різних типів і організаційних форм управління, викладено в працях [1–6].

Теоретико-методичні основи функціонування підприємницької діяльності в економіці загалом та з проєкцією на дослідження практики розвитку й підтримки аграрного підприємництва з виокремленням особливого функціоналу в умовах воєнного стану в Україні розкриваються в публікаціях і розробках авторів [7–25].

Методологічний і аналітичний базис дослідницької концепції визначення засад і механізмів державної підтримки розвитку малого аграрного підприємництва, розроблення пріоритетних напрямів її інституціоналізації в умовах воєнного стану й впровадження відповідних стратегій управління сформовано завдяки фундаментальним дослідженням учених [21, 26–29], у працях авторів [18, 19, 28] та в регуляторних актах і аналітичних документах [30–36].

Інституціоналізація державної підтримки малого аграрного підприємництва на сучасному етапі пов'язана з особливими умовами функціонування економіки, сільського соціуму, сільськогосподарської галузі і насамперед із загальнодержавною мотивацією забезпечення стійкості малих підприємств як складової підтримки сталого соціально-економічного розвитку територій в умовах воєнного стану.

Система агрогосподарських відносин в умовах воєнного стану потребує відмінних від класичних промові з державної підтримки малих аграрних підприємств,

тобто ексклюзивного для України досвіду. Питання підтримки малих аграрних підприємств досить актуальне на державному і регіональному рівнях, оскільки вони є гарантами місцевої продовольчої безпеки і мають виняткову соціально-економічну значущість для підтримки стійкості господарських механізмів.

Водночас більше уваги доцільно приділити питанням підвищення ефективності та узгодження правил надання державної підтримки малому аграрному бізнесу, зміщення її акцентів і диверсифікації видів в умовах воєнного стану.

Мета досліджень — розкрити роль державної підтримки в забезпеченні розвитку малого аграрного підприємництва в умовах воєнного стану та визначити шляхи імплементації зарубіжного досвіду для поліпшення цієї підтримки.

Матеріали та методи досліджень. Теоретико-методичною основою дослідження стали законодавчі та інші нормативно-правові акти, наукові праці вітчизняних і зарубіжних учених із питань, присвячених проблемам державної підтримки розвитку малого аграрного підприємництва. Для розв'язання поставлених завдань використовували загальнонаукові та спеціальні методи: абстрактно-логічний — під час формування теоретичних узагальнень, припущень, формування висновків; аналізу та синтезу — при оцінюванні державної підтримки малого аграрного підприємництва в умовах воєнного стану, обґрунтуванні напрямів поліпшення державної політики регулювання діяльності малого аграрного підприємництва; порівняльного аналізу — для порівняння вітчизняного та зарубіжного досвідів державної підтримки малого аграрного підприємництва; аналітичних групувань — для оцінки обсягу наданих державних грантів для розвитку садівництва і тепличного господарства.

Результати досліджень. В умовах воєнного стану набула ще більшого значення науково-практична сентенція про те, що поточна економічна ситуація в аграрному секторі економіки, а отже, і дія інституційного механізму ринку характеризуються динамічністю різноспрямованих змін, важкопрогнозованістю тенденцій, що значною

мірою впливає на ефекти господарювання суб'єктів малого сільськогосподарського бізнесу [13]. Відповідної видозміни потребують наявні й нові форми та механізми державної підтримки малого аграрного підприємництва.

Інституціоналізація державної підтримки розвитку малого аграрного підприємництва відповідає засадам підприємницької діяльності. Згідно з концепцією Й. Шумпетера підприємство є сферою застосування праці і капіталу, в якій господарювання відбувається на засадах вільного вибору, конкуренції й ризику. Підприємницька діяльність є також механізмом забезпечення певного рівня економічного розвитку людства, держави, території. Підприємці генерують інноваційність, спроможності отримання прибутку, що є головною метою їхньої діяльності [26]. Водночас в умовах воєнного часу розвиток підприємництва в будь-якій його формі, особливо малого, потребує відповідних промоцій регулювання. Вони полягають в інституціоналізації державної підтримки, вибудовуванні інституцій з організації та координації бізнесових взаємодій у системі «виробництво — розподіл — обмін — споживання».

Нині в Україні ухвалено низку нормативно-правових актів, які регламентують державну підтримку аграрного сектору й визначають її види. Однак окремі законодавчі акти часто не містять конкретних сум, тому в умовах дефіциту коштів у державному та місцевих бюджетах агропідприємства не отримували достатньої реальної допомоги на свій розвиток. Крім того, представникам малого аграрного підприємництва зазвичай важко конкурувати з великими аграрними холдингами при отриманні підтримки. Нерівномірність її надання, відсутність чітких критеріїв відбору господарств, зміни порядку виділення коштів з державного бюджету, ускладнення процедури подання документів на розгляд комісії, установлення додаткових обмежень призводять до зменшення кількості отримувачів підтримки та відмови самих малих аграрних підприємств від її отримання.

Упродовж 2021–2023 рр. основними видами підтримки малого аграрного підприємства, які реалізувалися в рамках різних програм за участі державних інституцій,

були: державна фінансова підтримка, державна грантова підтримка, грантова та гуманітарна підтримки міжнародних організацій. Так, згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 21 квітня 2021 р. № 384 в межах бюджетної програми «Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників» кошти надавали одержувачам за такими напрямками [35]: часткова компенсація витрат фермерським господарствам, пов'язаних з наданими сільськогосподарськими дорадчими послугами (крім новостворених) (у 2021 р. надано коштів на суму 356 тис. грн для 39 одержувачів); фінансова підтримка новостворених фермерських господарств для отримання сільськогосподарських дорадчих послуг (у 2021 р. надано коштів на суму 2773,7 тис. грн для 96 одержувачів); бюджетна субсидія на одиницю оброблюваних угідь (1 га) (у 2021 р. надано коштів на суму 60 тис. грн для 768 одержувачів); спеціальна бюджетна дотація фермерському господарству за утримання корів усіх напрямів продуктивності (у 2021 р. надано коштів на суму 57635 тис. грн для 457 одержувачів) [34].

У зв'язку з воєнною агресією в Україні у 2022–2023 рр. змінилися обсяги державної підтримки малого аграрного підприємництва та її акценти. Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 16 серпня 2022 р. № 918 збереглися такі напрями: бюджетна субсидія (для господарств, які обробляють 1–120 га) на 1 га та спеціальна бюджетна дотація (для господарств, які утримують 3–100 корів) за утримання великої рогатої худоби усіх напрямів продуктивності [36].

На фінансування цих напрямів спрямовано 50 млн євро в рамках бюджетної підтримки ЄС Україні в 2022 р. За рахунок зазначених коштів було надано бюджетної субсидії на 1 га 21 467 отримувачам на 424 631,9 га та спеціальної бюджетної дотації за утримання корів 1 0247 отримувачам на 62 090 корів. У 2023 р. заплановано продовжити фінансування цих напрямів підтримки, а суму збільшено до 80 млн дол. США, проте дедлайни ще не оголошено [34].

Варто зазначити, що в 2022–2023 рр. державну підтримку надання дорадчих послуг не здійснювали. Хоча в Угоді про Асоціацію з ЄС дорадництву відводиться особливе

місце: сторони зобов'язуються всіляко сприяти його розвитку й робити все, щоб воно стало доступним для кожного фермерського та особистого селянського господарства. Згідно з дослідженнями ФАО в Україні 33 164 сімейних фермерських господарств площею 20–500 га мають середній доступ до дорадчих послуг, 90% з яких забезпечують постачальники сировини, чия неупередженість ставиться під сумнів [9].

Новим видом підтримки малого аграрного підприємництва в умовах воєнного стану була державна грантова підтримка. Згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 21 червня 2022 р. № 738 можна було отримати гранти для створення або розвитку тепличного господарства; гранти для створення або розвитку садівництва, ягідництва та виноградарства [32].

Загальна сума наданих грантів для створення або розвитку садівництва, ягідництва та виноградарства в Україні станом на 29 червня 2023 р. становить 45 3489 тис. грн для суб'єктів підприємництва, які обробляють площу 1472,78 га. Усього погоджено 105 грантів, з них 55 підприємств отримали кошти в повному обсязі, 80 — почали отримувати. Загальна вартість погоджених проєктів будівництва модульної теплиці в Україні становить 126 400 тис. грн, площа — 31,13 га. Усього погоджено 20 грантів. У бюджеті на 2023 р. закладено 1 млрд 350 млн грн по програмі грантів для закладання садів і теплиць [34].

Підприємства Івано-Франківської обл. не отримали грант на теплиці, водночас погоджено 13 грантів для розвитку садівництва, ягідництва та виноградарства на суму 35 543 тис. грн для суб'єктів підприємництва, які обробляють площу 130 га. Зокрема, 6 отримувачів грантів отримали їх у повному обсязі на суму 19 622 тис. грн, 7 — почали отримувати гранти (таблиця). Основними культурами, вирощуваними за цією грантовою підтримкою в області, є: лохина та чорниця — 48 га, суниця садова — 46,3, малина — 14,4, яблуня — 12,2, фундук та волоський горіх — 6,5, груша — 2,7 га.

Обсяг підтримки становить 180–400 тис. грн/га, найменший обсяг підтримки отримали ФОПи. Доцільно виокремити 2 фермерські господарства, які отримали гранти

в сумі понад 5 млн грн. Це ФГ «ЕКО БЕРРІ» зі статутним капіталом 20 млн грн і обсягом підтримки 225 тис. грн на 1 га та ФГ «БЕСТ БЕРРІ» зі статутним капіталом 7,5 млн грн і обсягом підтримки 231 тис. грн на 1 га.

Важливу роль у підтримці малого аграрного підприємництва в умовах воєнного стану 2022–2023 рр. відіграла грантова та гуманітарна підтримка міжнародних організацій. Зокрема, Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО) реалізувала кілька програм (рисунок) [34].

Значною також є підтримка Агентства США з міжнародного розвитку в межах програми USAID АГРО, згідно з якою впродовж 2022–2023 рр. було здійснено низку заходів: передавання фермерам мінеральних добрив і насіння соняшнику та кукурудзи; підтримку компаній-постачальників матеріально-технічних ресурсів у впровадженні фінансових продуктів з метою збільшення товарних кредитів мікро-, малих і середніх підприємств (ММСП); забезпечення мінеральними добривами українських агровиробників для осінньої посівної кампанії; співфінансування для розвитку сервісних послуг аграрним ММСП.

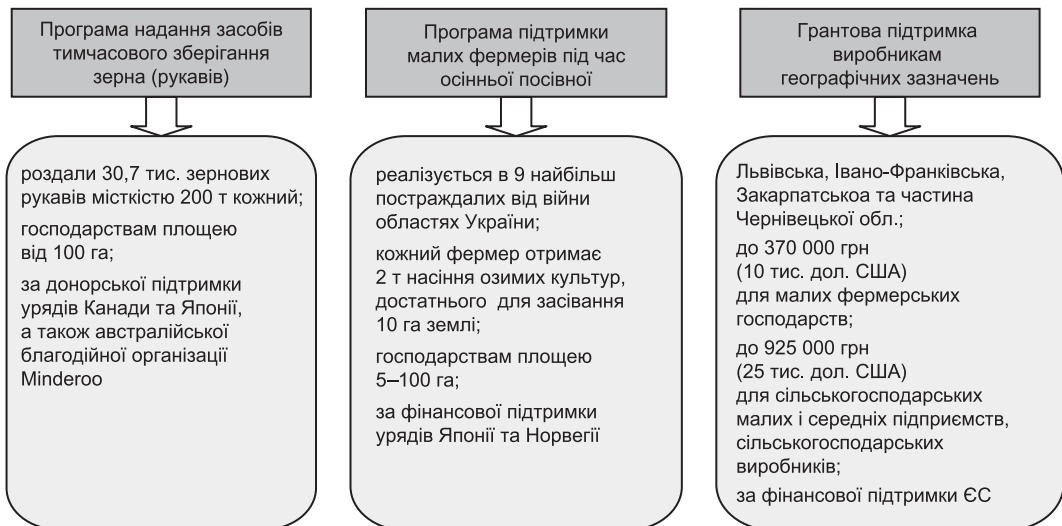
В Івано-Франківській області на регіональному рівні в 2021 р. з обласного бюд-

жету виділено 2 млн грн для підтримки малого і середнього фермерства. Кошти отримали фермери для придбання племінного молодняка овець, сироваріння, бджолярства, ягідництва. Зокрема, 35 господарств скористалися підтримкою на утримання корів, 5 — отримали допомогу за приростом поголів'я. У червні 2023 р. відбувся старт кампанії з метою залучення аграріїв Прикарпаття до джерел фінансової підтримки за рахунок коштів обласного бюджету за такими напрямками [37]:

1. Часткове відшкодування суб'єктам господарювання вартості придбаної великої рогатої худоби, овець і кіз у розмірі до 50% вартості (без податку на додану вартість), але не більше як за закуплені велику рогату худобу — 20 тис. грн за 1 гол., вівці та кози — 5 тис. грн за 1 гол.

2. Часткове відшкодування сільськогосподарським товаровиробникам витрат на закупівлю альтернативних джерел живлення (генераторів, акумуляторів тощо) для забезпечення стабільної роботи підприємств агропромислового комплексу до 50% вартості, але не більше як 300 тис. грн.

3. Часткове співфінансування проектів, спрямованих на розвиток агропромислового комплексу.

Програми підтримки Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (ФАО) у 2022–2023 рр.

Джерело: власні узагальнення авторів.

Отримувачі грантів для створення або розвитку садівництва, ягідництва та виноградарства в Івано-Франківській області за I півріччя 2023 р.

Назва підприємства	Сума гранта, тис. грн	Площа, га	Обсяг підтримки на 1 га, тис. грн	Код ЄДРПОУ
ФОП Гонтар Назарій Григорович	360,0	2,0	180	–
ФГ «ПРИКАРПАТТЯ АГРО»	1750,0	7,0	250	42393145
ПП «ЛАДА АГРО»	1960,0	7,0	280	42735845
ФГ «ІВАНЧУК»	2000,0	50,0	400	22172575
ФГ «ЕКО БЕРРІ»	5393,3	23,97	225	41321415
ФГ «СВІТАНОК ІФ»	3953,3	17,57	225	44700490
ФГ «ТТВ»	5422,0	16,0	339	43684692
ФГ «БЕСТ БЕРРІ»	5724,7	24,81	231	42916318
ФГ «АГРОЕКОТЕХНОЛОГІЇ»	760,0	1,9	400	43539517
ФОП Гринишин Роман Дмитрович	1520,0	8,0	190	2765400115
СТзОВ «КОЛОС»	1904,0	4,76	400	30728049
ФГ «АГРОЕКОТЕХНОЛОГІЇ»	1400,0	3,5	400	43539517
ТОВ «КАРПАТБЕРРІ»	3396,0	8,49	400	42888726

Джерело: розраховано на основі даних Міністерства аграрної політики та продовольства України [34].

Слід наголосити на позитивних тенденціях підтримки розвитку малого аграрного підприємництва в Івано-Франківській обл. з боку територіальних громад. Так, господарства Івано-Франківської територіальної громади отримуватимуть кошти від міської ради. Згідно з програмою підтримки фермерів, яку розпочали реалізовувати на початку 2023 р., можна отримати кошти на утримання свійських тварин і худоби [38]. На її виконання в цьогорічному бюджеті громади заплановано видатки в розмірі 2,5 млн грн. Основними напрямками підтримки є: часткове відшкодування вартості придбаної великої рогатої худоби (до 50% вартості за 1 гол., але не більше 100 тис. грн); відшкодування власникам бджолосімей у разі підтвердження фактів отруєння бджіл (до 50% вартості витрат на проведення досліджень); відшкодування вартості придбаних рослин плодово-ягідних культур (до 50% вартості, але не більше 200 тис. грн після їх садіння); відшкодування вартості матеріалів для встановлення системи краплинного зрошення плодово-ягідних культур (до 50%

витрат після завершення монтажних робіт, але не більше 300 тис. грн); відшкодування вартості матеріалів для спорудження модульних теплиць (до 30% витрат, але не більше 500 тис. грн); відшкодування вартості придбаних овець та кіз (від 10 гол. овець та кіз у розмірі до 50% вартості за 1 гол., але не більше 100 тис. грн); утримання свиноматок (за утримання від 3 гол. свиноматок по 3 тис. грн на 1 гол., але не більше 50 тис. грн); утримання свиней на відгодівлі (за утримання від 5 гол. свиней на відгодівлі по 2 тис. грн на 1 гол., але не більше 100 тис. грн) [38].

На рівні регіонів на надання державної підтримки малому бізнесу в сільському господарстві впливають макроекономічні умови, що зумовлює нестабільність, інколи й відсутність бюджетного фінансування державних і регіональних програм підтримки.

Сукупність чинників агросередовища, зокрема нестабільні фінансові програми для малого аграрного підприємництва, мінливість законодавчо-нормативної бази, негативний вплив зовнішніх факторів, таких, як COVID-19

та воєнний стан, призводять до того, що діяльність таких господарств в Україні має нестабільний і часто недовгостроковий характер. Тому на державному рівні потрібно створити належні умови для розвитку малого аграрного підприємництва. Важливою передумовою успішного застосування державної підтримки є чіткість регулювання, тобто розуміння того, з якою метою запроваджено певні інструменти, якого ефекту для малих аграрних підприємств може бути реально досягнуто в процесі їх реалізації.

Дослідивши зарубіжний досвід підтримки малого аграрного підприємництва [22, 24, 30, 31], слід виокремити основні напрями поліпшення державної політики регулювання діяльності малого аграрного підприємництва. Перший напрям — це захист інтересів малого аграрного підприємництва і створення сприятливих умов для його розвитку, у межах якого доцільно усунути організаційні проблеми взаємодії малого аграрного бізнесу з ринком і державними структурами; вжити заходи, спрямовані на створення та функціонування в кожній територіальній громаді конкурентоспроможного малого аграрного підприємництва; стимулювати сільськогосподарську кооперацію суб'єктів малого аграрного підприємництва; реалізовувати програми підвищення зайнятості сільського населення; здійснювати закупівлю сільгосппродукції для державних

потреб у малих господарств. Другий напрям — оптимізація адресної державної підтримки малого аграрного підприємництва, який має містити грантову адресну підтримку з урахуванням регіональної специфіки; спеціальні програми підтримки виробників нішевих культур; фінансування запроваджених інноваційних технологій, зокрема таких, як геопросторова інформація; компенсацію частини витрат малих виробників на страхування врожаю сільськогосподарських культур; часткову компенсацію витрат на матеріально-технічні ресурси; відновлення фінансової підтримки дорадчих послуг.

Інструменти фінансового стимулювання розвитку малого аграрного підприємництва, які використовують в європейській практиці, доцільно застосовувати і у вітчизняній практиці. Проте автоматичне використання методів, застосовуваних в інших країнах, в українській економіці є недоцільним навіть за умов їхньої ефективності. Фінансово-економічні механізми, використовувани в європейських країнах на різних етапах розвитку сільського господарства, — різноманітні й не завжди адекватні українським умовам, особливо у воєнний та післявоєнний періоди. Визначені заходи мають бути аргументованими, затвердженими законодавчо та підкріплені реальним фінансуванням.

Висновки

Концептуалізуючи пріоритетні завдання й модерації інституціоналізації державної підтримки малого аграрного підприємництва, відзначимо, що в умовах воєнного стану підприємницька діяльність набула дуже великого значення для підтримання соціально-економічного розвитку територіальних громад, які започатковують різнопланові дорожні карти сприяння господарським формуванням аграрного профілю. Це визначає регіональні аспекти підтримки агробізнесу для реалізації гарантування місцевої продовольчої безпеки, забезпечення життєвих потреб внутрішньопереміщених осіб та допомоги Збройним Силам України. Інституційні й організаційно-економічні доцільності

стимулювання агропрямованого підприємництва на селі, особливо малих форм, пов'язані з необхідністю підтримування політики розвитку сільських територій.

Малі аграрні підприємства як динамічна система бізнесу на селі потребують інституціоналізації видозміненої, адаптованої до умов воєнного стану моделі механізмів державної підтримки, яка б враховувала регіональні аспекти, особливості, спеціалізацію і структуру аграрного виробництва. Якісні зміни мають підсилювати інституційну спроможність малих форм господарювання і забезпечувати місцеву продовольчу й енергетичну безпеку на рівні громад.

Humeniuk M.¹, Shpykuliak O.², Nemish D.³, Shelenko D.⁴

^{1,3} Carpathian state agricultural research station of the Institute of agriculture of the Carpathian Region of NAAS, 21A Bandery Str., Ivano-Frankivsk, 76000, Ukraine; ²NSC «Institute of agrarian economics», 10 Heroiv Oborony Str., Kyiv, 03127, Ukraine, ⁴Prykarpattia national university named after Vasyl Stefanyk, 57 Shevchenko Str., Ivano-Frankivsk, 76000, Ukraine; email: ¹maryana.gumenyuk@gmail.com, ²shpykuliak@ukr.net, ³dmytro.nemish@gmail.com, ⁴diana.shelenko@pnu.edu.ua; ORCID: ¹0000-0001-8420-9730, ²0000-0001-5257-5517, ³0000-0002-8775-9305, ⁴0000-0002-9214-7258

Institutionalization of state support for the development of small agrarian entrepreneurship under martial law: regional aspect

Goal. To reveal the role of state support in ensuring the development of small agrarian entrepreneurship in the conditions of martial law and to determine ways of implementing foreign experience to improve this support. **Methods.** General scientific and special: abstract, analysis and synthesis, comparative, analytical groupings. **Results.** The role and place of the state in supporting the functioning of small agrarian enterprises in the conditions of martial law was studied. The types of support for small agrarian entrepreneurship with the participation of state

institutions in 2021–2023 were considered. The effectiveness of state grant support as a new way of stabilizing entrepreneurial activity in the agrarian sector was analyzed. The effectiveness of the system of regulating the activities of small business entities in the agrarian sphere at the local level was evaluated. The great positive influence of grant and humanitarian support programs of international organizations on the activity of small agrarian entrepreneurship was noted. The expediency of using foreign experience in supporting small agrarian entrepreneurship in Ukraine was substantiated. The main 2 areas of improvement of the state policy of regulation of small agrarian entrepreneurship were determined: protection of the interests of small agrarian entrepreneurship and creation of favorable conditions for its development and optimization of targeted state support for small agrarian entrepreneurship.

Conclusions. Subjects of small agrarian entrepreneurship can quickly respond to the needs of consumers, diversify their activities, determine the most optimal ways of using their resources, and create new jobs in the countryside, but their development requires significant state support aimed at solving organizational, financial, informational, and legislative problems.

Key words: small agrarian business, farming, grant support.

DOI: <https://doi.org/10.31073/agrovisnyk202311-09>

Бібліографія

1. Вільямсон О.Е. Економічні інституції капіталізму: фірми, маркетинг, укладання контрактів. Київ: АртЕк, 2001. 472 с.

2. Норгаард О. Економічні інституції та демократична реформа: порівняльний аналіз посткомуністичних країн; перекл. з англ. М. Козуб, А. Галушка. Київ: Ніка-Центр, 2007. 424 с.

3. Муніка Н.О. Інституціоналізація соціально-економічного розвитку: теоретико-методичний аспект. *Інфраструктура ринку*. 2017. № 12. С. 229–234.

4. Бень О.Т. Інституціоналізація: теоретична інтерпретація поняття. *Вісник Львівського університету*. 2012. № 6. С. 181–190.

5. Миронов Ю.Б., Миронова М.І. Інституціоналізація як соціально-економічний феномен. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. Вип. 17. Ч 3. С. 9–11.

6. Лопатинський Ю., Шпикуняк О., Шеленко Д. та ін. Організаційно-інституційні практики посилення ролі селянських господарств у продовольчому забезпеченні населення в сучасних

умовах. *Аграрна економіка*. 2022. Т. 15. № 3, 4. С. 3–13. doi: 10.31734/agrarecon2022.03-04.003 (дата звернення: 26.07.2023)

7. Байдак І.І. Державне регулювання малого агробізнесу в Україні: значення та перспективи. *Topical issues of the development of modern science: the 4 th International scientific and practical conference (December 11–13, 2019, Sofia, Bulgaria)*. Sofia: Publishing House «ACCENT», 2019. С. 73–83.

8. Бородіна О.М. Державна підтримка сільськогосподарства: концепція, механізми, ефективність. *Економіка і прогнозування*. 2006. № 1. С. 109–125.

9. Гусейнов Ф. Вдала порада: як повернути дорадчі служби у ланцюг агропромисловості. URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/vdala-porada-ak-povernuti-doradci-sluzbi-u-lancug-agrovirobnicva> (дата звернення 20.07.2023)

10. Дем'яненко М.Я. Державна політика фінансової підтримки розвитку аграрного сектору АПК: монографія. Київ: ННЦ «ІАЕ», 2011. 372 с.

11. Кампо Г.М., Дочинець Н.М. Управління розвитком малого бізнесу на регіональному рівні. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2012. № 2 (36). С. 73–77.

12. Лупенко Ю.О., Шпикуляк О.Г., Малік М.Й. та ін. Розвиток сімейних фермерських господарств в умовах воєнного часу та перспективи повоєнного відновлення України. *Аграрна економіка*. 2023. Т. 16. № 1, 2. С. 9–22. doi: 10.31734/agrecon2023.01-02.009 (дата звернення: 24.06.2023)

13. Лупенко Ю.О., Шпикуляк О.Г., Малік М.Й. та ін. Розвиток малих аграрних підприємств у ринковому інституційному середовищі: індикатори та ефективність: монографія. Київ: ННЦ «ІАЕ», 2017. 204 с.

14. Розвиток сільськогосподарської кооперації в умовах воєнного стану та післявоєнної відбудови аграрної економіки; за ред. М.Й. Маліка. Київ: ННЦ «ІАЕ», 2023. 194 с.

15. Процаликіна А.М., Дудник О.С. Зарубіжний досвід державної підтримки суб'єктів малого аграрного підприємництва та можливості його застосування в Україні. *Агросвіт*. 2017. № 24. С. 9–14.

16. Сас Л.С., Матковський П.С. Бюджетна підтримка технологічного оновлення виробництва та модернізації діяльності сільськогосподарських підприємств. *Інноваційна економіка*. 2019. № 5, 6. С. 199–206.

17. Губені Ю.Е., Коверко Ю.А. Розвиток особистих селянських господарств на рубежі інституційних змін: монографія. Львів: НВФ «Укр. технології», 2016. 186 с.

18. Balaniuk I., Shelenko D., Shpykuliak O. et al. Determinants of performance indicators of agricultural enterprises. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. 2023. V. 45. Is. 1. P. 25–36. doi: 10.15544/mts.2023.04 (дата звернення: 26.07.2023)

19. Shelenko D., Balaniuk I., Shpykuliak O. et al. Simulation of change in performance indicators (net profit, land area, number of employees) of agricultural cooperatives of Ukraine. *Scientific Papers Series «Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development»*. 2022. V. 22. Is. 1. P. 569–578. (дата звернення: 26.07.2023)

20. Баланюк І.Ф., Іваночко Б.Р. Заходи по залученню інвестицій в розвиток бізнесу територіальних громад на основі маркетингової стратегії. *Інноваційна економіка*. 2023. № 1 (93). С. 45–51. doi: 10.37332/2309-1533.2023.1.7 (дата звернення: 26.07.2023)

21. Яворська Т.І. Малий бізнес у сільському господарстві: теорія і практика: монографія. Київ: ННЦ «ІАЕ», 2012. 405 с.

22. Chmielewska B. Gospodarstwa opiekuńcze jako forma pozyskiwania dochodów przez małe gospodarstwa rolne w Polsce. *Problemy Drobnych Gospodarstw Rolnych*. 2018. Is. 3. P. 21–32. doi: 10.15576/PDGR/2018.3.21 (дата звернення: 16.07.2023)

23. Мельник Т.Ю. Державна підтримка та стимулювання розвитку бізнесу в Україні під час дії воєнного стану. *Економіка, управління та адміністрування*. 2022. № 2(100). С. 3–11. doi: 10.26642/ema-2022-2(100)-3-11 (дата звернення: 22.07.2023)

24. Русанюк В.В. Зарубіжний досвід державного регулювання аграрного підприємництва. *Економіка АПК*. 2020. № 4. С. 121–129.

25. Яців І.Б., Соловей Ю.І. Участь малих виробників сільськогосподарської продукції в інтегрованих структурах: монографія. Львів: АТБ «НБК», 2019. 182 с.

26. Андрійчук В.Г. Основи наукових досліджень в агробізнесі: навч. посібн. Київ: КНЕУ, 2018. 491 с.

27. Шумпетер Й.А. Теорія економічного розвитку: дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу; перекл. з англ. В. Старка. Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2011. 242 с.

28. Лупенко Ю.О., Малік М.Й., Шпикуляк О.Г. та ін. Організаційно-економічне забезпечення розвитку сімейних фермерських господарств: монографія. Київ: ННЦ «ІАЕ», 2019, 212 с.

29. Лупенко Ю.О., Малік М.Й., Шпикуляк О.Г. та ін. Спільна діяльність малих та середніх виробників сільськогосподарської продукції як проста форма кооперації (у формі договору простого товариства): метод. реком. Київ: ННЦ «ІАЕ», 2022. 60 с. URL: <https://drive.google.com/file/d/1SY3q3X6N8GBGBrXSRUuizpbmn98Dtg27/view> (дата звернення: 24.07.2023)

30. France's CAP strategic plan. URL: https://agriculture.ec.europa.eu/system/files/2023-04/csp-at-a-glance-france_en.pdf (дата звернення: 20.07.2023)

31. Restrukturyzacja małych gospodarstw. Ministerstwo rolnictwa i rozwoju wsi. 2022. URL: <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/restrukturyzacja-malych-gospodarstw> (дата звернення: 16.07.2023)

32. Деякі питання надання грантів бізнесу. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 червня 2022 р. № 738. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-2022-%D0%BF#n200> (дата звернення: 06.07.2023)

33. Експрес-оцінка впливу війни на мікро-, малі та середні підприємства в Україні. Аналітичний звіт. Київ: Програма розвитку ООН в Україні, 2022, 77 с. URL: https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2022-10/UA_Rapid_Assessment_

of_War_on_MSMEs_in_Ukraine_0.pdf (дата звернення: 20.07.2023)

34. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua/> (дата звернення 01.07.2023)

35. «Про внесення змін до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання фінансової підтримки розвитку фермерських господарств». Постанова Кабінету Міністрів України від 21 квітня 2021 р. № 384. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/384-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 06.07.2023)

36. «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті

для надання підтримки фермерським господарствам та іншим виробникам сільськогосподарської продукції. Постанова Кабінету Міністрів України від 16 серпня 2022 р. № 918. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/918-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 05.05.2023)

37. Офіційний сайт Івано-Франківської ОДА. URL: <https://www.if.gov.ua/npas/do-uvahy-ahraryiv-ryukarpattia> (дата звернення: 16.07.2023)

38. Фермери Івано-Франківської громади отримуватимуть гроші за утримання свійських тварин — рішення виконкому. URL: <https://suspilne.media/314190-fermeri-ivano-frankivskoi-gromadi-otrimuvatimut-grosi-za-utrimanna-svijskih-tvarin-senna-vikonkomu/>